

Quin servei fan els clàssics avui?

nuvibo - dc., 14/03/2018 - 08:19

Ordine, Nuccio. *La utilitat de l'inútil: manifest*. Trad., Jordi Bayod. Barcelona: Quaderns Crema, 2013 (5a reimp., 2016). 166 p. (Quaderns; 15). Conté un assaig d'Abraham Flexner. ISBN 978-84-7727-553-4. 9,50 €.

Ordine, Nuccio. *Clàssics per a la vida: una petita biblioteca ideal*. Trad., Jordi Bayod. Barcelona: Quaderns Crema, 2017. 171 p. (Biblioteca mínima; 206). ISBN 978-84-7727-580-0. 12 €.

Els dos llibres de Nuccio Ordine palesen la preocupació d'alguns sectors del món acadèmic, cultural i editorial pel lloc que han d'ocupar les humanitats en general i la literatura en particular no solament en la formació dels estudiants, tant els de secundària com els universitaris, sinó, i sobretot, en la societat i la cultura a venir.

Només cal fixar-se, d'una banda, en la reducció progressiva de les hores lectives dedicades en l'ensenyament secundari a la literatura i la filosofia, a la pràctica eliminació del llatí (del grec no cal parlar-ne) i, de l'altra, en l'augment constant de les hores dedicades a les ciències i sobretot a les matemàtiques; una distribució que correspon a la preocupació per l'adquisició de competències bàsiques avaluades amb proves estandaritzades internacionals (les PISA), el prestigi creixent en la societat actual de les ciències, però sobretot de les tecnologies, i la «necessitat» de saber anglès per accedir als bancs de dades i viatjar pel món.

Sovint se sent a dir que l'ensenyament en general pateix una gran crisi; se'n pot dir crisi o tot just problema, però sigui el que sigui, és un efecte de la profunda transformació social i cultural de les últimes dècades, que ha desbordat el model tradicional de l'ensenyament com a transmissió del saber, la classe en què un professor explica la lliçó als estudiants; de fet, hi ha qui es pregunta quina falta fan els professors avui dia quan els estudiants poden aconseguir molta més informació, molt de pressa i al seu ritme gràcies a les noves tecnologies i a l'accés a Internet. Ara, qualsevol crisi ha de tenir un desenllaç, negatiu o positiu, i cal confiar que hi haurà una renovació positiva de l'ensenyament; costarà, és clar, perquè caldrà vèncer moltes inèrcies (internes i externes), però vindrà que es trobaran solucions i es faran reformes, com, per exemple, les que proposa el projecte de [l'Escola Nova 21](#).

El debat sobre les humanitats ja fa anys que dura i no sembla que s'hagi d'acabar aviat; no fa gaires anys, el 2011, Jordi Llovet va publicar amb bastant de ressò *Adéu a la universitat* que duia un subtítol ben significatiu: *L'eclipsi de les humanitats*, curiosament el mateix any en què sortia la traducció catalana d'un assaig molt recomanable, *Sense ànim de lucre*, de Martha Nussbaum, publicat l'any anterior en anglès.

Nuccio Ordine, professor de literatura italiana del Renaixement i especialista en Giordano Bruno (un escriptor del segle XVI), hi ha volgut intervenir primer amb un manifest, *La utilitat de l'inútil*, i després amb una demostració pràctica dels principis que hi proposava, *Clàssics per a la vida*. A la «Introducció» (p. 9-26), Ordine denuncia la tirania no tant de l'útil com de l'utilitarisme i encara més l'afany de fer diners, fins al punt de parlar, mitjançant una citació de *Les ciutats invisibles* d'Italo Calvino, de l'infern «dels vius», un infern «que existeix ja aquí, l'infern que habitem cada dia, que formem quan estem junts» (p. 24); la vida, en efecte, pot ser un infern, o ho poden ser els altres (ja ho va dir Sartre), però hi ha manera de sortir-ne? Ordine recorre al mateix Calvino, ara al memorable

assaig «Per què llegir els clàssics?» (recollit dins del volum del mateix títol, que ja fou ressenyat [en aquest mateix blog](#)), per insinuar que la solució podria ser la lectura dels clàssics, encara que es veu obligat, amb Calvino, a concedir que si els «clàssics serveixen per entendre qui som i on hem arribat», malgrat tot, coherent amb el seu argument general, no s'han de llegir perquè «"serveixin" per a alguna cosa»; ara, posats a fer, «llegir els clàssics és millor que no llegir els clàssics», afirmació que li permet a Ordine generalitzar i sostenir que, tot i els dubtes, «és *millor* prosseguir la lluita pensant que els clàssics i l'ensenyament, el conreu del superflu i del que no produeix beneficis, poden malgrat tot ajudar-nos a *resistir*, a mantenir viva l'esperança, a entreveure el raig de llum que ens permetrà recórrer un camí decorós» (p. 24-25).

A la primera part, «L'útil inutilitat de la literatura» (p. 27-75), fent un joc amb el títol del llibre, Ordine ofereix un esplèndid recull de citacions d'escriptors i filòsofs que corroboren la idea que la literatura no serveix per a cap finalitat pràctica i paradoxalment la seva inutilitat la fa imprescindible, perquè «el fet de ser immune a tota aspiració al benefici podria constituir, per si sol, una forma de resistència als egoismes del present, un antídoto contra la barbàrie de l'útil que ha arribat al punt de corrompre les relacions socials i els afectes més íntims. La seva mera existència, en efecte, crida l'atenció sobre la *gratuitat* i el *desinterès*, valors que avui es consideren a contracorrent i passats de moda» (p. 28-29). Valent-se d'un passatge molt oportú del filòsof John Locke, Ordine fa la pregunta que moltes famílies s'han fet quan un fill o una filla ha triat una carrera de lletres (o d'humanitats): «Però ¿què farà el meu fill amb un diploma de lletres?» (p. 64), és a dir, amb les lletres ¿es guanyarà li vida? (veg. p. 103). Una pregunta que introdueix la segona part del llibre, dedicada a l'ensenyament.

El títol d'aquesta segona part, «La universitat-empresa i els estudiants-clients» (p. 76-108), és prou indicatiu i no pas equivocat. D'una banda, l'administració pública ha de justificar les inversions en tots els estadis de l'ensenyament i de la recerca tenint en compte el mercat laboral i la demanda d'unes xifres altíssimes d'estudiants; però, de l'altra, tot i proclamar que l'educació és una garantia de futur, cada vegada que hi ha una crisi econòmica (la més recent la de 2007) allà on primer retalla pressupostos és a educació (i a sanitat i benestar social). Si a l'ensenyament secundari públic no han pujat les matrícules, sí que, a Catalunya si més no, han pujat moltíssim les matrícules universitàries. Així doncs, entre altres factors, el cost de la matrícula, sobretot dels màsters, converteix l'estudiant en un client que exigeix que se li ensenyi en funció del que ha pagat. Altrament, en el camp de les lletres, la sortida professional més habitual havia estat l'ensenyament secundari o el món editorial; però les retallades han provocat que de fa una dècada no es doten places als instituts i la perspectiva, donada la reducció d'hores a les humanitats, és que, quan n'hi haurà, no podran absorbir el nombre de graduats dels últims anys. A causa dels baixos índexs de lectura (prou que ho saben els llibreters) i de la concentració empresarial, tampoc el món editorial no dona sortida a prou titulats, i les noves feines de gestió cultural no són suficients.

En una situació com aquesta, es fa anguniós preguntar, com ho fa Ordine: «¿Per què ensenyar les llengües clàssiques en un món en què ja no es parlen, i sobretot, no ajuden a trobar feina?» (p. 91-92). Ja fa segles que no es parlen el llatí i el grec, el problema és la feina que es pot trobar si s'han fet estudis de Filologia Clàssica o, posats a fer, de Filologia Romànica o Filologia Francesa (quan no fa tants anys que el francès era *la* llengua de cultura el nostre país). Té raó Ordine quan es preocupa pel futur dels estudis del món clàssic perquè, quan no hi hagi filòlegs especialitzats, ¿qui tindrà cura de biblioteques i museus, qui reconstruirà textos i documents, qui estudiarà les inscripcions que es trobin en jaciments arqueològics? Diu Ordine que si es va per aquest camí «s'acabarà cancel·lant la memòria a força de progressives escombrades fins arribar a l'amnèsia total» (p. 94), i per això proposa «lluitar per salvar d'aquesta deriva utilitarista no sols la ciència, l'escola i la universitat, sinó també tot allò anomenat *cultura*. Caldrà resistir a la dissolució programada de l'ensenyament, de la recerca científica, dels clàssics i dels béns culturals. Perquè sabotejar la cultura i l'ensenyament significa sabotejar el futur de la humanitat» (p. 108).

La tercera part de *La utilitat de l'inútil*, amb el títol «Posseir mata: "Dignitas hominis", amor, veritat» (p. 109-130), és, de fet, un avanç d'alguns dels temes que tocarà a *Clàssics per a la vida*, la dignitat humana, l'amor i la veritat, perquè, diu, aquests tres «dominis [...] constitueixen, a pesar de tot, el terreny ideal on la gratuïtat i el desinterès poden expressar-se de la manera més autèntica» (p. 109). Són excel·lents les pàgines en què Ordine comenta el tema de la gelosia i de la confiança en l'estimada, de la possessió, a l'*Orland furios* de Ludovico Ariosto, a l'*Eneida* de Virgili i a «El curiós impertinente», la novel·leta inclosa al *Quixot*, a Diderot i a Rilke (p. 115-121). També són esplèndides les pàgines en què examina les modulacions de la cerca del coneixement a través d'autors de primer ordre com Plató, Giordano Bruno, Michel de Montaigne, Erasme, Giovanni Boccaccio, Gotthold Ephraim Lessing i John Milton (p. 121-130), per concloure que els clàssics no són inútils, ben al contrari, són «un utilíssim instrument per recordar-nos —a

nosaltres i a les futures generacions, a tots els éssers humans oberts a deixar-se entusiasmar— que la possessió i el benefici maten, mentre que la recerca, desvinculada de qualsevol utilitarisme, pot fer que la humanitat es torni més lliure, més tolerant i més humana» (p. 130).

Si prenem ara *Clàssics per a la vida* convé demanar-se què entén Ordine per clàssic, donat que el terme apareix al títol i perquè, a més, el fa servir amb dos sentits: d'una banda, designa els autors grecs i llatins i, de l'altra, d'una manera no explícita però positiva, designa grans autors i grans obres. És a dir, clàssic designa alhora escriptors de l'antiguitat i grans escriptors de llengües, èpoques, estils i gèneres diferents, tots dos grups units per un criteri explícit, que són textos que «poden respondre encara avui les nostres preguntes i revelar-se un instrument valuós de coneixement» i, encara més, que «ens ajuden a viure perquè tenen molt a dir-nos sobre l'"art de viure" i sobre la manera de resistir a la dictadura de l'utilitarisme i del benefici» (p. 14-15). No ha de sorprendre que el criteri per atorgar la condició de clàssics als textos escollits no sigui literari o estètic, com ho palesa la mateixa tria, perquè el títol deixa clar que són clàssics «per a la vida». I val a dir que Ordine compleix el que anuncia, dels seus clàssics en treu lliçons pràctiques de vida.

Com que, segons diu el subtítol, el llibre proposa una «petita biblioteca ideal» (potser un cànon), cal justificar la selecció de noms i textos. A la introducció, Ordine explica que hi aplega els articles que va publicar, entre setembre de 2014 i agost de 2015, en una columna que apareixia al suplement cultural del *Corriere della sera*, un prestigiós diari italià. La columna consistia en la citació breu d'algun clàssic i d'un comentari no gaire extens sobre el tema amb què relacionava el text, un comentari «compost de breus observacions destinades tan sols a subratllar aquesta o aquella paraula, aquesta o aquella reflexió suscitada per la lectura del fragment» (p. 13). Ordine ha triat «textos que poguessin satisfer, al mateix temps, les exigències dels lectors no especialistes i les dels més experts» (p. 14). Els passatges seleccionats són breus, en efecte, cinc ratlles i mitja dels *Buddenbrook*, sis ratlles i mitja del *Quixot*, encara no onze de *Cien años de soledad*, sis versos de Shakespeare, set versos de l'*Odisea*, vuit d'Ariosto (seleccionat dues vegades, però), deu de Molière, només tretze versos d'«Ítaca» de Kavafis i un sonet sencer de Giuseppe Gioacchino Belli. I també són breus els comentaris, amb títol propi, que rarament excedeixen la pàgina.

És cert que la selecció dels cinquanta passatges abasta de l'antiguitat fins a la modernitat, però també ho és que només surt de les fronteres europees per incloure un poeta turc, i també és veritat que hi dominen les llengües de més prestigi: italià, anglès, francès, alemany. Entre els textos triats, de diversos gèneres, no ha d'estranyar que n'hi figurin dotze d'italians (algun d'escrit en llatí), onze de francesos, vuit de llengua anglesa, cinc de llengua alemanya, quatre de llengua espanyola i quatre poetes de llengües diverses (grec, polonès, portuguès i turc) i, finalment, sis d'autors de l'antiguitat (tres de grecs, Hipòcrates, Homer i Plató, i tres de llatins, Ovidi, Plaute i Rutili Namacià). Hi ha dos autors que es repeteixen, Ludovico Ariosto (l'*Orland furios* totes dues vegades) dels italians, i dels francesos Antoine de Saint-Exupéry (un passatge de *Ciudadella* i un, més previsible, d'*El petit príncep*). Dels escriptors de llengua espanyola, Ordine tria passatges del *Quixot* de Miguel de Cervantes i de l'*Oráculo manual y arte de prudencia* de Baltasar Gracián, un passatge del conte «Del rigor en la ciencia» de Jorge Luis Borges i un altre de *Cien años de soledad* de Gabriel García Márquez; si un nom crida l'atenció és el de Gracián, símptoma segurament que Ordine no ofereix un cànon amb la pretensió del de Harold Bloom sinó que tria autors que li interessin a ell i que li serveixen per a les reflexions d'ordre temàtic que acompanyen els passatges. Discussible com qualsevol tria, el que pretén Ordine amb els passatges escollits és, d'una banda, engrescar-nos amb l'autor mitjançant les bondats del passatge triat i, de l'altra, posar de manifest que, més o menys llunyà en el temps, hi ha un nucli d'experiència humana, de reflexió moral, que fa text i autor vigents, útils per als lectors d'avui.

No puc glossar els cinquanta comentaris, per això em limitaré a mencionar el de *Ciudadella*, de Saint-Exupéry, que du com a títol «La possessió mata l'amor» i que acaba denunciant la violència de gènere (p. 51-52); el de *L'escola de les dones*, de Molière, que porta el títol «¿Educar les dones per a la fidelitat? Proveu-ho vosaltres mateixos» (p. 114-115); el dels *Buddenbrook*, de Mann, de títol ben explícit, «Fes tan sols aquells negocis que de nit et deixin dormir» (p. 64-65); o, finalment, el dedicat a «Ítaca», de Kavafis, que té aquest títol: «El que importa és el viatge, no pas la meta» (p. 142-143).

El títol de la introducció a *Clàssics per a la vida* és rotund: «Si no salvem els clàssics i l'escola, els clàssics i l'escola no podran salvar-nos». Arribat al final del meu comentari, he d'aplaudir les bones intencions, els bons sentiments que exhibeix Nuccio Ordine, i al mateix temps he de declarar que sóc escèptic, fins i tot pessimista, sobre el futur dels clàssics i de les humanitats. No puc estar més d'acord que els governs han d'invertir en l'educació, perquè de ciutadans educats i preparats depèn no solament la vida cívica sinó

l'eficiència professional i laboral, la productivitat, però no em puc fer il·lusions quan veig què ha passat amb els pressuposts per a l'educació a Catalunya, a l'Estat espanyol, però també a França, que havia tingut un nivell escolar admirable. Tampoc no estic segur que siguin els clàssics, precisament els clàssics, els de Nuccio Ordine o els de Harold Bloom, que hagin de salvar-nos (a vegades l'entusiasme porta a excessos) individualment o col·lectiva. En un ensenyament massificat i amb mitjans insuficients, a la major part d'estudiants, avui, el que els cal és saber llegir i escriure, és a dir, entendre adequadament el que llegeixen i explicar-se de manera eficaç oralment i per escrit (i ser capaços de fer un càlcul elemental). Ara, que el lloc que les humanitats i la literatura han de tenir en l'escola futura genera inquietud ho palesen dos manifestos donats a conèixer entre nosaltres, el primer, «[Per una presència digna de la literatura a l'ensenyament](#)» (2012), ha estat presentat per coordinadors de grups de recerca sobre literatura catalana, alarmats per la reducció de les hores de literatura a l'ensenyament secundari, el segon, «[Unes humanitats amb futur](#)» (2014), va ser acollit i impulsat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Teologia de Catalunya. Em temo que cap dels dos no ha fet gaire efecte...

Cal destacar i agrair la feina rigorosa del traductor Jordi Bayod, que ha traslladat el text de Nuccio Ordine a un català impecable. Altrament, en un llibre on es recullen passatges de quaranta-vuit autors de llengües i èpoques diferents, una dificultat considerable és trobar les traduccions disponibles en català, i, quan no n'hi ha, s'enfronta al repte de fer-les ell mateix. Bayod ha fet molt bé totes dues feines. Cal dir que la recerca bibliogràfica ha estat formidable, perquè si no hi ha una versió catalana, dona la referència d'una versió al castellà, de tal manera que el lector encuriolit (com ho desitjaria el mateix Ordine) pot anar a l'original o, en el seu defecte, a la traducció més assequible. L'única observació a fer és que hi ha una traducció al català de l'extraordinari conte de Stefan Zweig, «El llibreter Mendel» (però és millor com a títol «Mendel, el dels llibres»), recollit al llibre *Petita crònica*, de 2015 (p. 93-130).

[Enric Sullà](#)

Catedràtic de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada de la UAB, professor del [postgrau de Prescripció Lectora de la UB](#)

Referències

- Calvino, Italo. *Per què llegir els clàssics*. Trad., Teresa Muñoz Lloret. Barcelona: Edicions 62, 2016. 344 p. (Llibres a l'abast; 432). ISBN 978-84-297-7492-4.
- Llovet, Jordi. *Adéu a la universitat: l'eclipsi de les humanitats*. Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2011. 379 p. ISBN 978-84-8109-920-1.
- Nussbaum, Martha C. *Sense ànim de lucre: per què la democràcia necessita les humanitats*. Trad. Dolors Udina. Barcelona: Arcàdia, 2011. 193 p. ISBN 978-84-937025-9-5.
- Zweig, Stefan. *Petita crònica*. Trad., Marc Jiménez Buzzi; introd., Antoni Martí Monterde. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2015. 130 p. (Trivium; 7). ISBN 978-84-943424-5-5.

Podeu llegir un extracte de [La utilitat de l'inútil: manifest](#) i de [Clàssics per a la vida: una petita biblioteca ideal](#)

tipus document

[llibres](#)

[Butlletí](#)

Afegeix un nou comentari

El vostre nom

Comment *

[Sobre els formats de text](#)

Les adreces web i de correu electrònic es transformen en enllaços automàticament.

Etiquetes HTML permeses: <a href hreflang> <cite> <blockquote cite> <code> <ul type> <ol start type> <dl> <dt> <dd>

Assumpte

Desa

Preview

Butlletí EdL

Informa't de les nostres últimes notícies!

Correu electrònic *

La vostra adreça de correu electrònic

Subscriu-t'hi

Notícies

[Subvencions per a despeses estructurals d'entitats afectades pel cessament de l'activitat cultural a causa de l'estat d'alarma amb motiu de la COVID 19](#)

Termini de sol·licitud: del 25 de maig al 30 d'octubre del 2020.

[Subvenció per a les despeses de funcionament d'empreses i entitats culturals durant la situació de crisi sanitària ocasionada per la COVID-19](#)

El termini per sol·licitar la subvenció és el 3 al 29 de juny del 2020, ambdós inclosos

Arxiu mensual

[juny 2020](#) (5)

[maig 2020](#) (13)

[abril 2020](#) (11)

[març 2020](#) (13)

[febrer 2020](#) (12)

(Pàgina 1)

ISSN 2696-4201

Cerca en aquest blog

Traductor automàtic

Select Language

Matèries

[llibreries especialitzades](#)(25)

[llibreries](#)(87) [inauguració](#)(30)

[Gremi de Llibreters de](#)

[Catalunya\(20\)](#) [Escola de Llibreria\(60\)](#) [Barcelona\(27\)](#)
[més etiquetes](#)

Blog de l'Escola de Llibreria 2013-

[Facultat d'Informació i Mitjans Audiovisuals – Universitat de Barcelona](#)
[Gremi de Llibreters de Catalunya](#)

Segueix-nos també a:

El Blog de l'Escola de Llibreria no subscriu necessàriament les opinions expressades pels autors dels articles.

RSS

Els continguts del blog de l'Escola de Llibreria de la Facultat d'Informació i Mitjans Audiovisuals de Barcelona estan subjectes a una llicència [BY-NC-ND de](#)

[CC.](#)

[Contacte](#)